

ЛИТЕРАТУРЕН ЗБОР

4—6

**СКОПЈЕ
2023**

ЛИТЕРАТУРЕН ЗБОР

Сојуз на друштвата за македонски јазик и литература на
РС Македонија

Година LXX

Со указ на Претседателот на Социјалистичка Федеративна Република Југославија од декември 1978 година, Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература на СР Македонија е одликуван со Орден на трудот со црвена ѕвезда.

Со указ на Претседателот на Социјалистичка Федеративна Република Југославија од ноември 1979 година, по повод дваесет и петгодишнината од излегувањето, а за особени заслуги и успеси постигнати во негувањето и развивањето на македонскиот јазик и литература, како и за значаен придонес за стручно издигнување на наставничкиот кадар, списанието „Литературен збор“, орган на Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература на СР Македонија, е одликувано со Орден на трудот со златен венец.

Редакција: Гордана Алексова
(главен и одговорен уредник)
Јасна Котеска
Јасмина Мојсиева-Гушева
Лидија Тантуровска

Меѓународен редакциски совет на списанието „Литературен Збор“ (2023)

Јан Соколовски	Татјана Росиќ-Илиќ
Љупчо Коцарев	Јеспер Гарсдал
Абрахим Х. Кан	Наташа Станковиќ-Шошо
Вера Смоле	Ивица Баковиќ
Ева Д. Баховец	Станислав Станковиќ
Емине Инанир	Примож Репар
Александар Јерков	

Финансирано од Министерството за култура на
Република Северна Македонија

ISSN 0024-4791

ЛИТЕРАТУРЕН ЗБОР

ЛИТЕРАТУРЕН ЗБОР

ГОД. LXX..... СКОПЈЕ, 4-6 2023

СОДРЖИНА

ЈАЗИК

- Бојан Пејревски*
ПРИЛОШКООПРЕДЕЛБЕНИ ВО ДОПУСНИ ДЕЛ-РЕЧЕНИЦИ...3
- Васка Ташова*
ЕЛИПСАТА КАКО СИНТАКСОСТИЛИСТИЧКА ФИГУРА.....15
- Андријана Павлова*
ФОРЕНЗИЧКАТА ЛИНГВИСТИКА КАКО НАУЧНА И
АКАДЕМСКА ДИСЦИПЛИНА.....19
- Марија Аџанасова*
БИБЛИСКИ ФРАЗЕМИ СО КОМПОНЕНТА
ОБРЕДИ, РИТУАЛИ, ЦРКОВНИ ОБИЧАИ И ПРАКТИКИ 27
- Јорданка Мавродиева*
СОВРЕМЕНА СОСТОЈБА НА ГОВОРОТ НА С. ГОПЧЕЛИ,
ДОЈРАНСКО (II дел) 35

ЛИТЕРАТУРА

- Габриела П. Ивановска*
УРЕДУВАЧКАТА СЕНЗИТИВНОСТ И ПОЛИТИЧКАТА
КОРЕКТНОСТ ВО ИЗДАВАЧКИТЕ ПОЛИТИКИ
По повод преуредените изданија на книгите
од Роалд Дал61
- Јордан Шишовски*
ИСТРАЖУВАЊЕ НА ИМАГИНАРНОТО:ЗЕМЈАТА ВО ДЕЛАТА
НА ГАСТОН БАШЛАР,
НА МАРТИН ХАЈДЕГЕР И НА КАРЛ Г. ЈУНГ 77
- Андреј Стојановски*
ОД ФОРМАЛИЗАМ КОН СТРУКТУРАЛИЗАМ 87
- Јасмина Пејрушевска*
СУДБИНАТА НА ЗНАЧЕЊЕТО
Џон К. Шериф (John K. Sheriff)
„Конструктивизам/Деконструктивизам“
– Содржина vs. Форма?
Сосир или Дерида? 97

<i>Ренајиа Пенчова</i> ПАЛИМПСЕСТНОСТА ВО РОМАНОТ „ДИВА ЛИГА“ ОД ВЛАДА УРОШЕВИЌ	105
НАСТАВА	
<i>Лилјана Макаријоска, Жаклина Ѓорѓиоска</i> КОН РЕАЛИЗАЦИЈАТА НА ОБЛАСТА ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО ГИМНАЗИСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ	111
<i>Бисера Сџанкова</i> КОМБИНИРАНО УЧЕЊЕ ВО НАСТАВАТА ПО СОВРЕМЕН ГЕРМАНСКИ ЈАЗИК 3 НА ФИЛОЛОШКИОТ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“ – СКОПЈЕ	123
ПРИКАЗИ	
<i>Емилија Црвенковска</i> СЕОПФАТЕН ТРУД ЗА ОПРЕДЕЛЕНОСТА ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК (Бобан Карапејовски: „Јазикот и определеноста: Експонентите на категоријата <i>определеност</i> во македонскиот јазик“, Книгоиздателство МИ-АН, Скопје 2023, 324)	131
<i>Весна Мојсова-Чейишевска</i> ДЕТЕЛИНКА СО ЧЕТИРИ ЛИСТЕНЦА (За книгата <i>Djetelice bjelice: Suvremene bajke s четирима listićima</i> . Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, 2023)	137
<i>Бобан Карапејовски</i> РАДИОУЧЕБНИК ПО МАКЕДОНИСТИКА (Свето Стаменов, Димитар Пандев, За македонистиката <i>опворено</i> , I книга, Општина Охрид, Охрид, 2023 г., 362 стр.)	141
<i>Бисера Павлеска-Георѓиевска</i> ПРИЛОГ КОН МАКЕДОНСКАТА ФРАЗЕОЛОШКА НАУКА.....	145
ЈАЗИЧЕН ПОТСЕТНИК	
<i>Филип Белчев</i> (НЕ)ПИСМЕНОСТ ВО МЕДИУМИТЕ	155
ХРОНИКА	
<i>Иван Анџионовски</i> 56. Летна школа и 50. Меѓународна научна конференција на меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура при УКИМ.....	161
IN MEMORIAM	
<i>Проф. д-р Кирил Конески</i> (1929-2023)	171

Бојан Петревски

ПРИЛОШКООПРЕДЕЛБЕНИ ВО ДОПУСНИ
ДЕЛ-РЕЧЕНИЦИ

Воведни белешки

При класификацијата на сложената реченица во синтаксичките описи на македонскиот јазик, најчесто се земаат предвид конструкции со две дел-реченици. Затоа и се зборува, на пример, за составни независносложени реченици, од една страна, или за причински зависносложени реченици, од друга страна. Во таа смисла, Минова-Ѓуркова (2000: 235–292), која се придржува до класификацијата на паратакса и хипотакса, т. е. координација и субординација во сложената реченица, издвојува составни, спротивни, разделни, исклучни и заклучни независносложени реченици, од една страна, и релативни, декларативни, временски, причински, целни, последични, условни, допусни и начински зависносложени реченици, од друга страна. Повеќето нејзини примери се со две дел-реченици, какви што се конструкциите во (1)–(14), од кои секоја илустрира по еден од посочените типови сложени реченици.

- (1) Гореше Крушово и светиеше како факел во ноќта.
- (2) Не се луѓам, туку ти кажувам.
- (3) Ќе прифатајќи или ќе одбијат.
- (4) Сè е во ред, само што се разболе.
- (5) Го гледам насмеан, значи сè е во ред.
- (6) Ги прочиташа оние списанија што му ги препорачаа.
- (7) Мислам дека сè е во право.
- (8) Кога ќе се враќам, ќе бидам безмиосен, ама правичен.
- (9) Не дојде затоа што беше болен.
- (10) Тој многу се навреди, така што му се одзеде гласот.
- (11) Отиде во Америка за да се лекува.
- (12) Ако го фатиле, ќе го заворат.
- (13) Синој не дојде иако заштитницата дојде.
- (14) Само Теофил Жешков мрдеше нешто со усните, како да шепотат некоја безгласна молива.

Според Тополињска (1997: 9), сложените реченици се „предикативни конструкции чиј конститутивен член не е глагол, туку сврзник“. Таа зборува за три поголеми групи сложени реченици според сврзничките предикати, кои може да бидат показатели на асоцијативна врска меѓу настаните, на темпорална врска и на каузација. Во рамките на асоцијативната врска меѓу настаните, Топо-

лињска (1997: 9–91) издвојува ‘конјункција’, ‘адверсативна релација’, ‘алтернатива’ и ‘споредба’, а во рамките на каузацијата – ‘причина’, ‘последица’, ‘концесија’, ‘услов (т. е. импликација)’, релацијата ‘со оглед на’ и ‘цел’¹.

Минова-Ѓуркова (2000: 288) посочува и примери со повеќе од две дел-реченици, какви што има и меѓу допусните (концесивните) (15), (16).

(15) *Макар ш̄ӣо знаев дека добро ќе го ѝоминеме овој ден, не мислев дека ќе ја видам ваква.*

(16) *При с̄е ш̄ӣо немав го лемо искус̄иво со луѓе̄ӣо, јас мислам дека ѝрва̄ӣа форма во која Ве видов е онаа вис̄ӣинска̄ӣа.*

Првата конструкција се состои од четири дел-реченици, од кои примарно надредена е *не мислев*. Во однос на примарно надредената дел-реченица има две подредени, од кои едната (*дека ќе ја видам ваква*) е комплементарна (во терминологијата на Минова-Ѓуркова: декларативна), а втората (*макар ш̄ӣо знаев*) – допусна, при што функционира како надредена во однос на друга комплементарна (декларативна) дел-реченица (*дека добро ќе го ѝоминеме овој ден*). Станува збор за сложена конструкција со една примарно надредена дел-реченица со две подредени, од кои едната е секундарно надредена со една подредена. Поточно, секвенцијата *не мислев дека ќе ја видам ваква*, која е, според класификацијата на Минова-Ѓуркова (2000: 235–239), декларативна зависносложена реченица, е надредена во однос на секвенцијата *макар ш̄ӣо знаев дека добро ќе го ѝоминеме овој ден*, која е, според таа класификација, допусна зависносложена реченица.

Втората конструкција се состои од три дел-реченици, од кои примарно надредената е *јас мислам*. Во однос на примарно надредената има две подредени, од кои едната

¹ Во врска со концесијата, според Тополињска (1997: 77), „се работи за една релација која претставува, општо земено, негација надградена врз причинската врска, т.е. за констатација на отсуство на очекуваната причинска врска, поточно: отсуство на очекуваната последица при присуство на причината која би можела да ја предизвика“. Блиска до тоа гледиште е дефиницијата на Назаренко (Nazarenko 2000: 21), според која концесијата е „спротивна причина“. Гивон (Givon 2001: 336) посочува дека допусните дел-реченици изразуваат пресупониран контраст или спротивност на очекувањата, чија излезна точка е во подредената дел-реченица, а главната го изразува неочекуваниот или помалку веројатен настан или состојба. За изразувањето на концесијата во македонскиот јазик в. и кај Цветковски (1982), Цветковски (1993), Геговски (1996), Шокларова-Љоровска (1996), Петревски (2018). Пошироко за концесијата (во францускиот јазик) в. кај Морел (Morel 1996).

(дека *йрвай̄а* форма во која *Ве* видов е онаа *вист̄инскай̄а*) е комплементарна (декларативна), а другата (*йри с̄е ш̄ио нема големо искуств̄о со луѓето*) – допусна. Според тоа, ако се класификува реченицата како допусна зависносложена, има аргумент да се класификува и како декларативна зависносложена, што значи дека не е ни допусна ни декларативна зависносложена. За да се надмине тој проблем, дел-речениците треба да се разгледуваат поединечно, при што реченицата за која станува збор би се класификувала како сложена конструкција со една надредена и две подредени дел-реченици – допусна и комплементарна.

Во овој труд се тргнува токму од тоа дека во конструкциите со три или со повеќе дел-реченици, секоја од нив треба да се определи поединечно, па затоа може да се зборува, на пример, за причинска или за допусна дел-реченица, а не за причинска или за допусна зависносложена реченица. Еден од поинтересните случаи во тој поглед се конструкциите од типот на (17), каде што се јавуваат два последователни сврзника – допусниот *иако* и причинскиот *бидејќи*. Во таа смисла, се поставува прашањето дали е реченицата допусна или причинска, на кое може да се одговори категорично – дека не е во прашање една, туку две дел-реченици, од кои основната е допусна, а втората – причинска².

(17) *Свесни се за йромениџе, иако, бидејќи се инерџни, йродолжуваат йо сџаро.*

Анализа

Во трудот ќе се разгледаат сложените конструкции со прилошкоопределбени (причински, целни, условни, допусни, временски) дел-реченици инкорпорирани во допусни дел-реченици. Во таа смисла, ќе стане збор за сложени конструкции со најмалку три дел-реченици, при што ќе бидат земени предвид случаите во кои третата дел-реченица е вклучена во втората, втората ѝ е подредена на првата, а третата – на втората. Дел-реченицата вклучена во допусната се јавува во парентетска позиција. Како што посочуваат Дехе и Кавалова (Dehé, Kavalova 2007: 1), парентетските реченици влегуваат во даден исказ што е во функција на основна реченица, но истовремено, структурно се независни. Тие го прекинуваат про-

² Саздов (2018: 56) издвојува комбинираносложени реченици, „во кои се јавуваат повеќе зависни, па дури и такви во кои има повеќе од една главна реченица“, при што укажува дека „сложените реченици во секојдневието многу почесто содржат повеќе од две дел-реченици“.

зодискиот тек на исказот, воведуваат интонациски паузи и имаат прозодиски карактеристики различни од основната реченица. Освен тоа, тие се надвор од информационата структура на основниот исказ и обично не се дел од значењето во врска со неговата вистинитост³.

Станува збор за случаите од типот на (17), каде што, како што беше посочено, сврзниците *иако* и *бидејќи* воведуваат засебни дел-реченици. На примарно надредената, појдовна дел-реченица (*свесни се за ѝромениџе*) ѝ е подредена втората, допусна дел-реченица (*иако ѝродолжувааѝ ѝо сѝаро*), во која е инкорпорирана и подредена третата, причинска дел-реченица (*бидејќи се инерѝни*). Притоа, причинската дел-реченица изразува причина за настанот во допусната дел-реченица без да изразува неповолна околност (допуштање, концесија) за настанот во појдовната, а допусната дел-реченица изразува таква неповолна околност за настанот во примарно надредената што е предизвикана од настанот во причинската (*бидејќи се инерѝни*). Со други зборови, референтите продолжуваат по старо, наспроти свеста за промените, од една страна, и како последица од инертноста, од друга.

Што се однесува на допусните реченици, тие комбинации меѓу дел-речениците резултираат со комплексни значења: 'концесија со причина', 'концесија со цел', 'концесија со услов', 'концесија со временска рамка' и, најпосле, дури и 'концесија со концесија'.

Значењето 'концесија со причина' може да се изрази со сврзничката комбинација *иако* – *бидејќи*, при што причинската дел-реченица, воведена со *бидејќи*, ја изразува причината за настанот во допусната дел-реченица, воведена со *иако*. Причинската дел-реченицата функционира како зависна во однос на допусната, која функционира како зависна во однос на примарно надредената дел-реченица. Семантички, допусната и причинската дел-реченица оформуваат комплексна концесија за настанот во примарно надредената дел-реченица, т. е. концесија со причина.

Во примерот (18), причинската дел-реченица – *бидејќи и самиоѝ џо искусив ѝоа*, е подредена и инкорпорирана во допусната – *иако целосно можам да разберам (...)*. Концесијата со причина што ја оформуваат двете дел-реченици е – *иако можам да разберам, бидејќи и самиоѝ џо искусив*, и таа се однесува на примарно надредената секвенција: *Со времето сфайѝив дека да се оди насѝроѝи ѝоколениеѝо на своите ѝаѝковци и мајки (...)* е нависѝина неумесно.

³ Поширока класификација на парентетските конструкции изложува Калтенбек (во Dehé, Kavalova 2007: 29–31). За функцијата на прозодиската издвоеност в. и кај Комбет (Combettes 1998).

(18) Со времето сфаќив дека „да се оди насиројќи“ поколенieto на своите татковци и мајки, и да ги чекаш за нивниот „да се фатиме за раце“ и „да заејеме друѓарски“ антисталинизам, е навистина неумесно, иако, бидејќи и самиот го искусив тоа, целосно можам да разберам колку тоа може да биде заводливо и привлечно. (Окно)

Сличен е примерот (19), во кој причинската дел-реченица бидејќи Западот и режимот на Зеленски целосно го игнорираат кинескиот проект е инкорпорирана во допусната – иако малку е веројатно (...). Концесијата со причина што ја оформуваат двете дел-реченици е иако тоа е малку веројатно, бидејќи Западот и режимот на Зеленски целосно го игнорираат кинескиот проект, и таа се однесува на примарно надредената секвенција: Договорот за план за мирно решавање на конфликтот во Украина ја истакнува близоста на нашите ставови.

(19) Договорот за план за мирно решавање на конфликтот во Украина ја истакнува близоста на нашите ставови, иако, бидејќи Западот и режимот Зеленски целосно го игнорираат кинескиот проект, малку е веројатно дека тој ќе има висинска димензија во блиска иднина. (Инфомакс)

Значењето ‘концесија со цел’ може да се изрази со сврзничката комбинација иако – за да, при што целната дел-реченица, воведена со за да, ја изразува целта на настанот во допусната дел-реченица, воведена со иако. Целната дел-реченица функционира како зависна во однос на допусната, која функционира како зависна во однос на примарно надредената дел-реченица. Допусната и целната дел-реченица оформуваат комплексна концесија за настанот во примарно надредената дел-реченица, т. е. концесија со цел.

Во примерот (20) целната дел-реченица – за да се достигне таа брзина, е подредена и инкорпорирана во допусната – иако е потребна огромна количина енергија. Концесијата со цел што ја оформуваат двете дел-реченици е иако е потребна огромна количина енергија за да се достигне таа брзина – во однос на настанот во примарно надредената секвенција: физиката (...) дозволува ититување што е близу до брзината на светлината.

(20) Сепак, физиката што управува со нашиот универзум дозволува ититување што е близу до брзината на светлината, иако за да се достигне таа брзина потребна е огромна количина на енергија. (Факултети.мк 1)

Значењето ‘концесија со услов’ може да се изрази со сврзничката комбинација иако – ако (доколку), при што условната дел-реченица, воведена со ако (доколку), го из-

разува условот за настанот во допусната дел-реченица, воведена со *иако*. Условната дел-реченица функционира како зависна во однос на допусната, која функционира како зависна во однос на примарно надредената дел-реченица. Допусната и условната дел-реченица оформуваат комплексна концесија за настанот во примарно надредената дел-реченица, т. е. концесија со услов.

Во примерот (21) условната дел-реченица – *доколку во кафеуле нема домашно ѓодѓоџивен чај*, е подредена и инкорпорирана во допусната – *иако ѓојрво би нарачале кафе*. Концесијата со услов што ја оформуваат двете дел-реченици е *иако ѓојрво би нарачале кафе доколку во кафеуле нема домашно ѓодѓоџивен чај* – во однос на настанот во примарно надредената секвенција: (...) *не се и ѓолеми ѓубиџели на кафе*.

(21) *Мноѓу од нив вооџиџо не сакааџ чај, но не се и ѓолеми ѓубиџели на кафе, иако доколку во кафеуле нема домашно ѓодѓоџивен чај, ѓојрво би нарачале кафе.* (Црно-бело)

Сличен е примерот (22), во кој условната дел-реченица *доколку се случи џоа* е подредена и инкорпорирана во допусната – *иако лоѓично е да ја очекува ѓоддрџкаџа од Бихаќка* (која е допусно-комплементарна). Концесијата со услов што ја оформуваат двете дел-реченици е *иако лоѓично е да ја очекува ѓоддрџкаџа од Бихаќка доколку се случи џоа*, и таа се однесува на примарно надредената секвенција: *дали ѓовџорно ќе се кандидира*.

(22) (...) *но официјално не се изјаснува дали ѓовџорно ќе се кандидира иако доколку се случи џоа лоѓично е да ја очекува ѓоддрџкаџа од Бихаќка.* (24 вести)

Од комплексните каузални релации се издвојува дури и значењето 'концесија со концесија', кое може да се изрази со сврзничката комбинација *иако – иако*. Во тие конструкции втората допусна дел-реченица ја изразува неповолната околност (допуштањето, концесијата) за настанот во првата допусна дел-реченица, кој, пак, е неповолна околност за настанот во примарно надредената дел-реченица. Втората допусна дел-реченица функционира како зависна во однос на првата, која функционира како зависна во однос на примарно надредената дел-реченица.

Во примерот (23) втората допусна дел-реченица – *иако можеби дел од ѓрофесиџе ќе се робоџизирааџ*, е подредена и инкорпорирана во првата допусна дел-реченица – *макар џиџо ќе се оџвораџ нови рабоџни месџа во друѓи секџори заради диѓиџалноџ развој*. Концесијата со концесија што ја оформуваат двете дел-реченици е *макар џиџо ќе*

се ошворат̄ нови работ̄ни мес̄та во груп̄и сек̄тори заради дигиталниот̄ развој, иако можеби дел од професиите ќе се роботизираат̄ – во однос на настанот во примарно надредената секвенција: *Нема реална основа да се справува (...).*

(23) *Нема реална основа да се справува дека работните мес̄та ќе ги заменат̄ работи целосно, макар што иако можеби дел од професиите ќе се роботизираат̄, ќе се ошворат̄ нови работ̄ни мес̄та во груп̄и сек̄тори заради дигиталниот̄ развој. (Капитал)*

Сличен е примерот (24), во кој втората допусна дел-реченица – *и да го направиме се што погоре наброено*, е подредена и инкорпорирана во првата допусна дел-реченица – *иако можеби нема да има ефект̄ (...)*. Концесијата со концесија што ја оформуваат двете дел-реченици е: *иако нема да има ефект̄ и да го направиме се што поа, и таа се однесува на примарно надредената секвенција: (...) ни требаат̄ конкретни чекори веднаш.*

(24) *Мислам дека ни требаат̄ конкретни чекори веднаш, иако и да го направиме се што погоре наброено, можеби нема да има ефект̄ заради претстојните парламентарни избори во Бугарија (во март̄ догодина). Сепак вреди да се обидеме!“, порачува Бучковски. (Дојче веле)*

Од некаузалните прилошкоопределбени релации се издвојува значењето ‘концесија со временска рамка’, кое може да се изрази со сврзничката комбинација *иако – кога*, при што временската дел-реченица, воведена со *кога*, ја изразува временската рамка на настанот во допусната дел-реченица, воведена со *иако*. Временската дел-реченица функционира како подредена во однос на допусната, која функционира како подредена во однос на примарно надредената дел-реченица. Допусната и временската дел-реченица оформуваат комплексна концесија за настанот во примарно надредената дел-реченица, т. е. концесија со временска рамка.

Во примерот (25) временската дел-реченица – *кога се ставаат̄ нумерички оценки*, е подредена и инкорпорирана во допусната – *иако тие треба да поминат̄ низ одреден процес*. Концесијата со временска рамка што ја оформуваат двете дел-реченици е – *иако нумеричките оценки треба да поминат̄ низ одреден процес кога се ставаат̄* – во однос на настанот во примарно надредената секвенција: *(...) да работат̄ повеќе на електронските дневници, да посветат̄ повеќе внимание.*

(25) *Ова со казниите е само предупредување колку за да бидат̄ сите под стрес, да работат̄ повеќе на електронските*

дневници, да ѝосвештаӣ ѝовеќе внимание, иако коџа се с̄та-
вааӣ нумеричкиӣе оцени, ѝӣе ѝреба да ѝоминаӣ низ одре-
ден ѝроцес кој е ѝодол̄“, вели Пејтроска. (Слободна Европа)

Сличен е примерот (26), во кој временската дел-рече-
ница, коџа ќе џо однесам, е подредена и инкорпорирана
во допусната – иако велай̄ дека ѝа̄му сӯер си ѝоминува
(која е допусно-комплементарна). Концесијата со времен-
ска рамка што ја оформуваат двете дел-реченици е иако
велай̄ дека ѝа̄му сӯер си ѝоминува коџа ќе џо однесам, и
таа се однесува на примарно надредената секвенција: (...) *не сака да оди во џрадинка (коџа оди).*

(26) *Секое ӯиро с̄танува со ѝлачење, не сака да оди во
џрадинка (коџа оди) иако коџа ќе џо однесам, велай̄ дека
ѝа̄му сӯер си ѝоминува, дури радосен и насмеан излеџу-
ва. (Факултет.мк 2)*

Што се однесува на значењата чија основа е конче-
сијата, како што покажува примерот (27), во таква пози-
ција не се јавуваат последичните дел-реченици, кои би
го изразувале значењето ‘концесија со последица’. Тие
конструкции се исклучени поради фиксната позиција на
последичните дел-реченици. Во таа смисла, бидејќи по-
следичните дел-реченици се секогаш постпозитивни во
однос на главната, значењето ‘концесија со последица’
може да се изрази само со сложени конструкции во кои
последичната дел-реченица следува по допусната, како
што покажува варијантата (27а).

(27) **Не се соџласувааӣ, иако, ѝа̄ка ш̄ӣо Ches̄о и џи ме-
шааӣ, имааӣ мноџу сличнос̄ӣи.*

(27а) *Не се соџласувааӣ, иако се мноџу слични, ѝа̄ка
ш̄ӣо Ches̄о и џи мешааӣ.*

Според тоа, се поставува прашањето за позицијата на
прилошкоопределбените дел-реченици што влегуваат во
допусните, односно дали во сите претходни случаи парен-
тетската дел-реченица, наместо во таква позиција, може
да се јави во постпозиција и какви значенски и информа-
циски импликации има таа промена. Во таа смисла, парен-
тетската позиција е средство за тематизација, т. е. служи за
да се сигнализира дека тие дел-реченици се информа-
циски секундарни во споредба со допусните дел-речениците
во кои се инкорпорирани. На пример, во конструкцијата
во (21) парентетската, условна дел-реченица – *доколку во
кафуле нема домашно ѝодџо̄ӣвен чај*, е информациски се-
кундарна во споредба со содржината на допусната дел-ре-
ченицата во која е инкорпорирана – *иако ѝо̄ӣрво би нарача-
ле кафе*. Поради таа информациска хиерархија условната

дел-реченица и се јавува во таа позиција, а може дури и да се изостави, со што исказот информациски ќе се осиромаши, но ќе остане кохерентен (21a). Од друга страна, можна е и постпозиција на условната дел-реченица, како што покажува варијантата во (21б). Во неа дел-реченицата што ја содржи ремата – *иојрво би нарачале кафе*, е фокусирана, т. е. во истакната позиција, а дел-реченицата што ја содржи темата – *доколку во кафуле нема домашно иодгојвен чај*, е во постпозиција, нетипична за темата⁴.

(21) *Многу од нив воојшто не сакаат чај, но не се и големи љубители на кафе, иако доколку во кафуле нема домашно иодгојвен чај, иојрво би нарачале кафе. (Црно-бело 2)*

(21a) (...) *но не се и големи љубители на кафе, иако иојрво би нарачале кафе.*

(21б) (...) *иако иојрво би нарачале кафе доколку во кафуле нема домашно иодгојвен чај.*

Што се однесува на случаите во кои парентетската дел-реченица би се поставила во постпозиција, таа може да биде двозначна, т. е. да се толкува во врска само со претходната, допусна дел-реченица, од една страна, или во врска со целината што ја сочинуваат примарно наредената и допусната дел-реченица, од друга страна. На пример, во (28), бидејќи е во препозиција, причинската дел-реченица изразува причина само за настанот во допусната дел-реченица – некритичноста е причина само за повторувањето на грешката. Во варијантата (28a), бидејќи причинската дел-реченица е постпозитивна, настанот што го изразува може да се толкува двојно: како причина за настанот во допусната дел-реченица – ‘бидејќи не беа критички настроени кон него, повторно згреши’; како причина за целината што ја сочинуваат настаните во примарно наредената и во допусната дел-реченица – ‘бидејќи не беа критички настроени кон него, го поддржаа, иако повторно згреши’ (‘некритичноста е причина за поддршката и покрај повторувањето на грешката’). Во таа смисла, потребата од еднозначност може да биде еден од мотивите за поставувањето на причинската дел-реченица во парентетска позиција, која упатува само кон една интерпретација.

(28) *Го поддржаа, иако, бидејќи не беа критички настроени кон него, повторно згреши.*

⁴ Кресел (Creissels 2006b: 111) го употребува терминот фокусирање (focalisation) за поставувањето на ремата во левата зона заради истакнување, а Фирбас (Firbas 1992: 125) – ставање во преден план (fronting). За поимот фокусирање в. и кај Неве (Neveu 2004: 134).

(28а) *Го поддржаа, иако повторно згреши, бидејќи не беа кријички настроени кон него.*

Тоа прашање треба да се разгледа и во врска со другите конструкции со повеќе од две дел-реченици. На пример, временскиот настан во примерот (29) може да биде рамка само за целниот – ‘кога ќе се видите, да ги потсетиш’, но и за целината што ја сочинуваат примарно наредениот и целниот настан – ‘кога ќе се видите, ќе ги поздравеш за да ги потсетиш’. Постапувањето на временската дел-реченица во парентетска позиција упатува само кон првото толкување (29а).

(29) *Ќе ги поздравеш за да ги појдеш кога ќе се видиш.*

(29а) *Ќе ги поздравеш за, кога ќе се видиш, да ги појдеш.*

Заклучни белешки

Беа разгледани сложените реченици што се состојат од една примарно наредена дел-реченица, на која ѝ се подредува допусна дел-реченица што е и секундарно наредена – во однос на трета дел-реченица, која е причинска, целна, условна, временска или друга допусна. Во таа смисла, дел-речениците инкорпорираани во допусните се дел од субординацијата во субординацијата во сложената реченица, каде што една дел-реченица подредена на примарно наредената ѝ е наредена на друга. Од тие комбинации на допусните со другите прилошко-определбени дел-реченици произлегуваат неколку комплексни значења: ‘концесија со причина’, ‘концесија со цел’, ‘концесија со услов’, ‘концесија со временска рамка’ и ‘концесија со концесија’.

Позицијата на дел-реченици вклучени во допусните е средство за тематизација, т. е. се должи на нивната информативска секундарност, која често подразбира можност таа содржина да не се изрази без да се засегне кохерентноста на исказот. Освен тоа, за разлика од постпозицијата, таа позиција на дел-речениците им обезбедува и еднозначност, исклучување на можноста дополнително значење (причината, целта, условот, временската рамка) да биде протолкувано и во врска со примарно наредената, а не само со допусната дел-реченица.

Иако вклучуваат допусна дел-реченица, разгледаните реченици не се вклопуваат во допусните зависносложени, затоа што вклучуваат и причинска, целна, условна или временска. Од друга страна, тие не се ни причински, целни, условни или временски зависносложени, затоа што вклучуваат и допусна дел-реченица. Во таа смисла, сложените реченици со повеќе од две дел-реченици тре-

ба да бидат дополнително класификувани во идните граматички описи на македонскиот јазик, каде што би било објаснето и зошто дадени – „координирани“ или „субординирани“ дел-реченици – се повеќе или помалку компатибилни со други.

Користена литература

Геговски, Дејан. 1996. „Допусносложените реченици во македонскиот и во полскиот јазик“. Македонски јазик XLV–XLVII, 317–331.

Минова-Ѓуркова, Лилјана. 2000. *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Второ издание. Скопје: Магор.

Петревски, Бојан. 2018. „Концесивните неинтегрирани конструкции во македонскиот јазик“. *Journal of Contemporary Philology*, 1 (1)/2018, 48–63. <<https://journals.ukim.mk/index.php/jcp/article/view/11>> пристапено на: 20.11.2023.

Саздов, Симон. 2018. *Современ македонски јазик 4*. Скопје: Или-Или.

Тополињска, Зузана. 1997. *Македонските дијалекти во Егејска Македонија. книга 1, Синтакса, т. 2*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.

Цветковски, Живко. 1982. *Допусните реченици во македонскиот јазик*. (Магистерски труд во ракопис). Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“.

Цветковски, Живко. 1993. „За класификацијата на допусните реченици“. XIX научна дискусија на XXV меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура. Скопје: Универзитет Св. Кирил и Методиј, 109–113.

Шокларова-Љоровска, Германија. 1996. „Допусните реченици во македонскиот и во полскиот јазик“. XXII научна дискусија на XXVIII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура. Скопје: Универзитет Св. Кирил и Методиј, 195–202.

Combettes, Bernard. 1998. *Les constructions détachées en français*. Paris: Édition Ophrys.

Creissels, Denis. 2006. *Syntaxe générale, une introduction typologique 2: la phrase*. Paris: Hermes Science Publications.

Dehé, Nicole, Yordanka Kavalova (ed.). 2007. *Parentheticals*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Dehé, Nicole. 2014. *Parentheticals in Spoken English. The Syntax–Prosody Relation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Firbas, Jan, 1992. *Functional Sentence Perspective in Written and Spoken Communication*. Cambridge: Cambridge University Press.

Givón, Talmy. 2001b. 2001. *Syntax: An Introduction, vol. II*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Morel, Mary-Annick, 1996. *La concession en français*. Paris: Édition Orphys.

Nazarenko, Adeline. 2000. *La cause et son expression en français*. Paris: Édition Orphys.

Neveu, Franck. 2004. *Dictionnaire des sciences du langage*. Paris: Armand Colin.

Извори

Окно

<<https://okno.mk/node/9498>> пристапено на: 20. 11. 2023.

Инфомакс

<<https://infomax.mk/%D1%81%D0%B5-%D1%98%D0%B0%D0%B2%D0%B8-%D0%B4%D1%83%D0%B3%D0%B8%D0%BD-%D0%BA%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D0%B5-%D1%81%D0%B2%D0%B5%D1%81%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D0%B0-%D1%80%D1%83%D1%81%D0%B8%D1%98%D0%B0/>> пристапено на: 20. 11. 2023.

Факултети.мк 1

<<https://www.fakulteti.mk/news/24082020/animacija-od-nasa-prikazhuva-kako-izgleda-da-patuvate-so-brzina-na-svetlinata>> пристапено на: 20. 11. 2023.

Факултети.мк 2

<<https://www.fakulteti.mk/news/23042020/bi-bilomnogu-polesno-da-go-zememe-bebeto-od-bolnica-zaedno-so-upatstvo-no-sekoe-dete-e-posebna-ubava-prikazna>> пристапено на: 20. 11. 2023.

Црно-бело

(<https://www.crnobelo.com/zabava/interesno/55256-stereotipi-za-zemjite-niz-svetot-vo-koi-lugjeto-treba-da-prestanat-da-veruvaat>) пристапено на: 20. 11. 2023.

24 вести

(<https://24.mk/details/kandidati-za-cretsedatelski-izbori>) пристапено на: 20. 11. 2023.

Капитал

(<https://thedocs.worldbank.org/en/doc/721241560528047881-0050022019/original/KapitalInterviewJune2019.pdf>) пристапено на: 20. 11. 2023.

Дојче веле (<https://www.dw.com/mk/%D0%B1%D1%83%D1%87%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B2%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B8-%D0%B4%D0%B0-%D1%81%D0%B5-%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%B4%D0%B5-%D0%BC%D0%B5/a-55551343>) пристапено на: 20. 11. 2023.

Слободна Европа

(<https://www.slobodnaevropa.mk/a/25088357.html>) пристапено на: 20. 11. 2023.